

نگاهی راهبردی به سیاست‌گذاری فرهنگی مهدوی (مبتنی بر روایات)

نجمه نجم*

حسن ناصر خاکی**

چکیده

چندی است مباحث مربوط به سیاست‌گذاری فرهنگی در نهاد های فرهنگی کشور و تلاش برای تدوین منشورهای مربوط به توسعه فرهنگ اسلامی، بیش از پیش مطرح است. مسئله اساسی در تدوین این سیاست‌ها، بهره‌گیری از الگوهای جامع و مطمئن فرهنگی است. بی‌شک تمسک به سیره اهل‌بیت^{علیهم‌السلام}، به‌ویژه بهره‌مندی از شیوه‌ها و راهبردهای حضرت مهدی^{علیه‌السلام} در ارتقای فرهنگی جامعه پس از ظهور، برای دوران انتظار راهگشاست؛ چرا که می‌توان با الگوگیری از راهبردهای فرهنگی معصومین^{علیهم‌السلام}، از آن برای تقویت فرهنگ جامع‌منظر، بهره برد.

این نوشتار با روش توصیفی و با رویکرد تلفیقی مباحث سیاست‌گذاری و روایات ارائه شده است. بدین منظور با تکیه بر روایات و با نگاهی راهبردی و آینده‌پژوهانه، چشم‌انداز جامعه پس از ظهور، مأموریت‌های رهبر و کارگزاران در حکومت مهدوی و راهبردهای به کار رفته به منظور تعالی فرهنگی جامعه پس از ظهور ترسیم شده تا بتوان با توجه به مقتضیات زمانه در سیاست‌گذاری های فرهنگی جامعه امروز از آن‌ها استفاده کرد.

واژگان کلیدی

سیاست‌گذاری فرهنگی، تصمیمات راهبردی، فرهنگ، تربیت، مهدویت، ظهور، جامعه منتظر.

* کارشناس ارشد علوم قرآن و حدیث.

** کارشناس ارشد اندیشه سیاسی در اسلام (نویسنده مسئول) (naserkhaki1@yahoo.com).

مقدمه

تحقق و نهادینه کردن فرهنگ اسلامی بر محوریت قرآن و سنت اسلامی، به عنوان هدف مهم انقلاب اسلامی ایران به میزان درخور و بایسته، تا کنون صورت نگرفته است. از جمله دلایل این عدم موفقیت، نداشتن نظام جامع فرهنگی _ تربیتی، عدم نظریه‌پردازی در موضوع تربیت و فرهنگ اسلامی و نبود سیاست‌گذاری فرهنگی و مهندسی فرهنگی بر این پایه است. با توجه به آن که جامعه اسلامی در عصر غیبت، جامعه‌ای زمینه‌ساز برای ظهور است، به نظر می‌رسد سیاست‌ها و راهبردهای فرهنگی حضرت مهدی علیه السلام و ساختار فرهنگی جامعه پس از ظهور، از جمله سیاست‌ها و نظام‌های تربیتی مهمی به شمار می‌روند که در تدوین نظام جامع فرهنگی عصر ما و نظریه‌پردازی بر محور آن، راهگشا هستند، به شرط آن که جامعه منتظر و متولیان فرهنگی آن به این برنامه‌ها از باب الگوپذیری نگاه کنند و آن را به درستی بفهمند.

در این نوشتار، برآنیم با نگاهی راهبردی به سیاست‌گذاری فرهنگی مهدوی برای ارتقای فرهنگی جامعه عصر ظهور، زمینه‌های بهره‌برداری از آن‌ها را برای سیاست‌گذاری فرهنگی جامعه منتظر، فراهم سازیم. بدین منظور سعی شده‌است مبتنی بر روایات و با توجه به سطوح تصمیمات راهبردی، راهبردهای فرهنگی و تربیتی حضرت مهدی علیه السلام ترسیم شود.

1. مفهوم‌شناسی

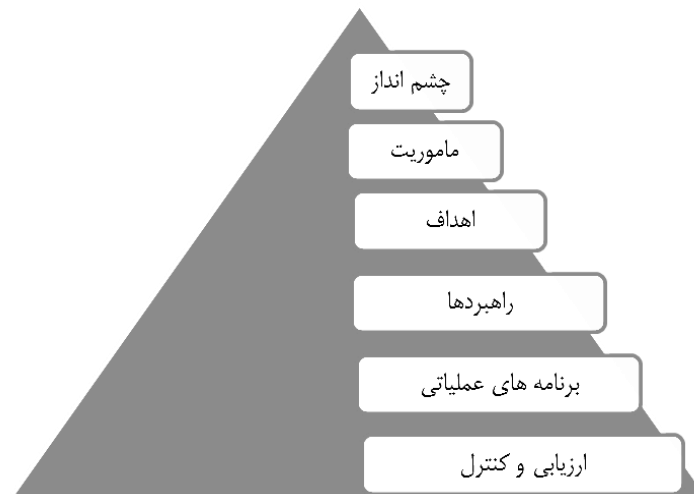
الف) سیاست‌گذاری فرهنگی

سیاست‌گذاری فرهنگی به اراده دولت در ایجاد یا تحکیم و یا تغییر مقررات و تنظیمات در عرصه فرهنگ معطوف است. چنین اراده‌ای مطابق تعریف سیاست‌گذاری می‌تواند سلبی یا ایجابی باشد.^۱ سیاست‌گذاری فرهنگی، مفاهیم مهندسی فرهنگ و مهندسی فرهنگی دارای قرابت هستند. مهندسی فرهنگ عبارت است از طراحی، نوسازی و بازسازی سیستم فرهنگی. برای مهندسی فرهنگ، نخست باید فرهنگ آرمانی را شناخت و سپس فرهنگ موجود را شناسایی کرد و با توجه به امکانات و محدودیت‌های محیط‌های درونی و بیرونی فرهنگ مطلوب (هدف) را تعیین نمود.^۲ پس از تعیین فرهنگ مطلوب، نوبت به سیاست‌گذاری فرهنگی و مهندسی فرهنگی می‌رسد تا برای رسیدن به هدف مطلوب، راهبردها و اقدامات مناسب طراحی شوند و سیاست‌های مناسب اتخاذ گردند. حضرت مهدی علیه السلام نیز در حکومت عصر ظهور، متناسب با امکانات و اقتضائات و با بهره‌مندی از برنامه‌های تربیتی برای نیل به فرهنگ مطلوب اسلامی، به نوعی از مدل سیاست‌گذاری فرهنگی بهره می‌گیرند.

به عبارتی برنامه‌های مدّ نظر خود را برای بازسازی سیستم فرهنگی آن دوران، در قالب نظامی جامع و هماهنگ و به صورت راهبردهای عملیاتی ارائه می‌دهند که از آن به سیاست‌گذاری فرهنگی مهدوی یاد شده است. مراد از سیاست‌های فرهنگی تربیتی حضرت، مجموعه تصمیمات و برنامه‌های اتخاذ شدهٔ ایشان در عرصهٔ سیاست‌گذاری فرهنگی است.

ب) سطوح تصمیمات راهبردی

همان‌طور که در تصویر ذیل می‌توان ملاحظه کرد، در علم مدیریت و عرصهٔ سیاست‌گذاری فرهنگی، راهبرد در جایگاهی بین اهداف و برنامه‌های عملیاتی قرار دارد. بدین ترتیب نخست، چشم‌اندازهای مطلوب ترسیم شده و آن‌گاه برای رسیدن به این چشم‌انداز، برای اجزای مختلف سازمان یا جامعه، مأموریت‌هایی تدوین می‌گردد و برای تحقق این مأموریت‌ها، راهبردهایی مناسب تدوین و اجرا می‌شوند.

مراحل و سطوح مختلف سیاست‌گذاری و مدیریت راهبردی

اکنون به اختصار، به مهم‌ترین مفاهیم مطرح در عرصهٔ سیاست‌گذاری و تصمیمات راهبردی می‌پردازیم.

یکم. چشم‌انداز: چشم‌انداز به مثابهٔ مطلوب‌ترین آیندهٔ ممکن، ترسیم‌گر مسیری است که سازمان و حکومت _ باید در آینده طی کند. چشم‌انداز باید افتخارآفرین و اسطوره‌ای باشد و نقش رهبری و پیشگامان را دوباره تعریف کند.^۳ به عبارتی دیگر، چشم‌انداز، مدلی ذهنی و پراز فرضیات،

پیش‌بینی‌ها و قضاوت‌های ارزشی، از فرایند تعاملی آینده‌مطلوب و جذاب محقق‌الوقوع، بر مبنای اطلاعات و دانش است که به خوبی تعریف و تدوین شده و موجب توانمند کردن پیروان می‌شود و با استفاده از همه‌مهارت‌ها، استعدادها و منابع تحت تأثیر نیروی محرکه آینده به کمک تعهد و اقدامات افراد عینیت پیدا می‌کند و موجب تغییر می‌شود.^۴

دوم. مأموریت: مقصود و ارزش‌های اصلی سازمان و حوزه عملکرد آن را مشخص می‌کند. در واقع عبارتی است که دلیل وجود سازمان یا فلسفه وجودی آن را بیان می‌دارد.^۵ مأموریت سازمانی موجب پیدایش نوعی ارزش و هدف خواهد شد که به وسیله آن، افراد خارج از مجموعه، آن ارزش را معرف نهاد خود خواهند دانست.

سوم. راهبرد: استراتژی یا راهبرد یک روش، طرح یا stratagem برای نیل به یک هدف تعریف شده است.^۶ در آغاز، استراتژی عمدتاً در عرصه‌های نظامی کاربرد داشت، اما از اواخر قرن هجدهم به سمت عرصه‌های مدیریتی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و تکنولوژیک جلب شد. «مینتزبرگ» در کتاب *جنگل استراتژی*، تعاریف راهبرد را به پنج دسته تقسیم کرده که از جمله آن‌ها می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

1. راهبرد به عنوان برنامه: نوعی فعالیت آگاهانه که برای مقابله با وضعیت یا رخدادی خاص در آینده، پیش‌بینی می‌شود.
 2. راهبرد به عنوان الگو: الگویی که از گذشته به دست می‌آید.
 3. راهبرد به عنوان یک نگرش: تمرکز اصلی به درون سازمان و منابع آن و تأکید به نقاط قوت و ضعف و سعی در رسیدن به آرمان‌ها با استفاده از توان داخلی.^۷
- حال پس از تعریف اجزای اصلی سیاست‌گذاری و سطوح تصمیمات راهبردی، سعی می‌شود با تکیه بر روایات وارده، چشم‌انداز، مأموریت و راهبردهای فرهنگی _ تربیتی مهدوی استخراج شود.

2. تبیین اجزای سیاست‌گذاری فرهنگی _ تربیتی مهدوی

الف) چشم‌انداز ترسیم شده از انسان و جامعه در عصر ظهور

چشم‌اندازی که در روایات اسلامی از انسان و جامعه در عصر ظهور تصویر شده است، برآیند سیاست‌گذاری فرهنگی و تربیتی حضرت مهدی علیه السلام در عصر غیبت صغرا و کبرا و عصر ظهور است.

به عبارتی ثمره هدفمندی تربیت الهی و نتیجه تلاش‌های انبیا و اوصیا _ که رسیدن به فضایل انسانی و مدینه فاضله را گام به گام دنبال می‌کنند _ در دوران ظهور تجلی می‌یابد. چشم‌انداز ترسیم‌شده برای آینده انسان و جامعه بشری را _ که با ذکر ویژگی‌ها و شرایط دقیق آن در روایات آمده است _ می‌توان به صورت ذیل ترسیم کرد:

یکم. چشم‌انداز انسان پس از ظهور

بر اساس آن چه در روایات آمده است می‌توان گفت که پس از ظهور، رابطه انسان با خود، خداوند و جامعه اصلاح می‌شود. تعابیر روایات به گونه‌ای است که روحیه اطاعت و عبادت را تقویت و حذف رذایل و انگیزه‌بخشی برای کسب فضایل فردی را افزون می‌کند و بر اساس آن، سبب زمینه‌زدیکی انسان با خویشان و دیگر بندگان خدا می‌شود. بیان برخی روایات در این باره چنین است:

شیوه پیامبر خدا را در پیش می‌گیرد و شما را از کوری، کری و گنگی (بیماری‌های روحی و اخلاقی) نجات می‌دهد.^۸

پادشاهی [و حاکمیت] امروز، دیروز و فردا برای خداست؛ اما زمانی که قائم علیه السلام قیام می‌کند، جز خدا عبادت نمی‌شود.^۹

بشارت باد به [آمدن] مهدی! او دل‌های بندگان را با عبادت و اطاعت پر می‌کند و عدالتش همه را فرا می‌گیرد.^{۱۰}

دوم. چشم‌انداز جامعه پس از ظهور

چشم‌اندازی که از جامعه بشری در دوران ظهور ترسیم شده، مبین یک مدینه فاضله است. در روایات از این جامعه با عباراتی چون مدینه عدل^{۱۱}، مدینه رفاه^{۱۲}، مدینه امن و امنیت^{۱۳}، مدینه علم^{۱۴} و مدینه تربیت^{۱۵} تعبیر شده که بیان‌گر مهم‌ترین شاخص‌های چشم‌انداز جامعه بشری است.

ب) مأموریت‌های تعریف شده برای ارتقای فرهنگ جامعه عصر ظهور

از جمله مأموریت‌های تعریف شده در دوران ظهور _ که بر اساس تدبیر حضرت در قالب برنامه‌ای جامع و هماهنگ و با ترسیم مأموریت برای بخش‌های مختلف، در راستای رشد و تعالی فرد و جامعه در نظر گرفته شده است _ می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

یکم. تشکیل حکومت دینی بر مبنای اخلاق و مأموریت فرهنگی و تربیتی آن

پس از قیام حضرت مهدی علیه السلام و نابودی همه دولت‌های باطل در سراسر جهان، دولت اخلاق‌محور و جهانی حضرت تشکیل خواهد شد. این حکومت برای ایفای مأموریت خود بر دو محور تحقق عدالت و تربیت جامعه برای تحقق اکمال اخلاق فردی و اجتماعی متمرکز می‌شود و ساختار حکومت، رهبری و کارگزاران آن، تلاش‌های خود را برای تحقق این اهداف متمرکز می‌کنند.

برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌های دولت مهدوی _ حتی برنامه‌های اقتصادی، سیاسی، رفاهی و... حضرت _ دارای آثار تربیتی است؛ چرا که با اجرای عدالت در اقتصاد، صداقت در سیاست و... سیاست، اقتصاد، اجتماع و فرهنگ به سمت فضیلت‌های اخلاقی و تربیتی کشانده شده و با پیوند میان سیاست و اقتصاد با اخلاق و تربیت، دولت در تعالی و تکامل مردم می‌کوشد. در حقیقت دولت حضرت، دولت تربیتی _ اخلاقی است؛ بدین معنا که هم خود جامع تمام فضایل، نیکی‌ها، محاسن ایمانی و عقلانی است و هم در مقام عمل و اجرا، همه آن‌ها را در جامعه محقق می‌سازد.^{۱۶}

دوم. مأموریت و نقش رهبر حکومت و کارگزاران آن در تحقق چشم‌انداز عصر ظهور

رهبر این دولت اخلاقی، رهبری عالی و توانمند با ویژگی‌هایی چون عادل، آگاه، توانا، دلسوز، مدیر و مدبر، قاطع و... است؛ ویژگی‌هایی که به برترین مربی عالم اختصاص دارد. به دلیل ارتباط امام زمان علیه السلام با عالم غیب، ایشان بر همه هستی و روابط موجودات آگاهی داشته و داناترین انسان‌های زمان خویش است. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

او وارث تمام علوم است و بر همه دانش‌ها احاطه دارد.^{۱۷}

خُلُق و خَلْق او چون رسول خدا صلی الله علیه و آله است؛ از همه قیدها و بندها آزاد بوده و دل در گرو رضایت خدا دارد. آن حضرت به کامل‌ترین شکل، شئون امامت را در عرصه جهان جلوه‌گر می‌کند و زعامت دینی _ سیاسی و هدایت و تربیت انسان‌ها را عهده‌دار می‌شود.^{۱۸}

آن عده از منتظران که در دوران پیش از ظهور، بر مبنای سیاست‌ها و تصمیم‌های اتخاذ شده برای عصر غیبت به‌ویژه راهبرد انتظار، آموزه‌ها و برنامه‌های تربیتی مهدوی، از نظر ایمانی و عقلانی پرورش یافته‌اند و با امید و شور و شوق و محبت، با ایجاد آمادگی و زمینه‌سازی به اصلاح خود پرداخته و از هدایت باطنی حضرت نیز بهره‌مند شده‌اند، و در مسلک منتظران حقیقی پیش از ظهور و یاران خاص و یاران عام بعد از ظهور جای گرفته‌اند، آنان در سیمت کارگزاران و همراهان حضرت در

برنامه‌های تربیتی پس از ظهور قرار گرفته و در تحقق چشم‌انداز عصر ظهور مأموریت ویژه‌ای دارند. اینان مأمورند که علاوه بر رشد و تقویت پایه‌های تربیتی و تکاملی خود، برای رشد و توسعه فرهنگ مهدوی و برنامه‌های اصلاح‌طلبانه و عدالت‌خواهانه حضرت، به ایشان یاری رسانند و به فرمان او برای اصلاح و تربیت مابقی افراد بشر و پرورش نیافتگان در مکتب انتظار، قدم بردارند. درباره ویژگی‌های یاران و کارگزاران حضرت، روایاتی بیان شده است که نشان‌گر درجات ایمانی آنان است: «همه وجودشان یقین به خداست»، «هرگز شک به خدا در دلشان راه ندارد»، «زاهدان شب هستند و زمزمه قرآن و مناجات آنان، چون صدای زنبوران عسل می‌ماند»، «گوش به فرمان امام خویشند»، «خدا به دست آنان، امام حق را یاری می‌کند» و ...^{۲۰} از این کارگزاران با نام‌های نجباء^{۲۱}، رفقا، نقبا، ابدال^{۲۲}، عصاب^{۲۳}، اوتاد^{۲۴}، رجال الهی، اعوان و قواد (فرماندهان)، فقها، خزّان (خزانه‌داران)، اهل قضاوت و ... یاد شده^{۲۴} که گویای مأموریت و نقش ویژه آنان است.

اکنون پس از مشخص شدن مأموریت حکومت، کارگزاران و پرورش‌یافتگان در مکتب انتظار، به تبیین برخی از راهبردهای فرهنگی و تربیتی _ که با توجه به روایات قابل تشخیص است _ می‌پردازیم.

ج) راهبردهای تربیتی حضرت مهدی علیه السلام در عرصه تربیت فردی

با توجه به روایات می‌توان گفت که حضرت مهدی علیه السلام به منظور تحقق چشم‌انداز ترسیم شده از جامعه عصر ظهور و در راستای مأموریت‌های تعیین شده، در عرصه فرهنگ و تربیت فردی دو هدف تربیت عقلانی و تربیت ایمانی را در دستور کار قرار داده و برای نیل به این اهداف، راهبردهایی را در دستور کار قرار خواهد داد. این راهبردها عبارتند از:

یکم. ایجاد یک نهضت فکری و علمی، برای تربیت عقلانی

از جمله راهبردهای فرهنگی _ تربیتی امام مهدی علیه السلام برای محقق شدن هدف تربیت عقلانی جهانیان، ایجاد نهضت علمی چشمگیر است. وقتی پیامبر صلی الله علیه و آله بشارت آمدن ایشان را داده‌اند به این بخش از اقدام حضرت اشاره فرموده‌اند:

نهمین فرزند [از امام حسین علیه السلام] قائم آنان است که خداوند به دست او همه زمین را از روشنایی پر می‌کند، پس از آن که گرفتار تاریکی شده و تمام زمین را از عدالت و دادگری پر می‌کند، پس از آن که از ظلم پر شده باشد و سراسر جهان را از علم و دانایی بهره‌مند می‌سازد، پس از آن که به جهل و نادانی گرفتار آمده باشد.^{۲۵}

این جنبش علمی برای همه اقشار و طبقات جامعه است و حتی بین زن و مرد تفاوتی وجود ندارد؛ بلکه زنان نیز به رتبه‌های بلند علمی و دین‌شناسی می‌رسند. امام باقر علیه السلام می‌فرماید:

در زمان مهدی علیه السلام به شما حکمت [و دانش] داده می‌شود تا آن‌جا که زن در درون خانه‌اش مطابق کتاب خدا و سنت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم قضاوت می‌کند.^{۲۶}

بر اساس روایات، از مجموع 27 حرف علم، تا پیش از ظهور تنها دو حرف آن آشکار شده و در هنگام قیام حضرت، 25 حرف دیگر منتشر خواهد شد.^{۲۷}

دوم. راهبردهای امام برای تربیت ایمانی

ریشه‌کنی رذایل اخلاقی: یکی از راهبردهای مهم حضرت برای تربیت ایمانی، ریشه‌کنی رذایل اخلاقی از طریق مبارزه با هوای نفس^{۲۸}، از بین بردن بدعت‌ها^{۲۹}، نهی و حذف منکرات^{۳۰} و از میان بردن کینه‌ها^{۳۱} است.

تربیت و تتمیم مکارم اخلاقی: راهبرد دیگر حضرت برای تربیت ایمانی افراد، تتمیم مکارم اخلاقی از طریق تزکیه و تقویت اخلاق^{۳۲}، بیعت اخلاقی با مردم^{۳۳}، دعوت به سنت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم^{۳۴} و امر به معروف^{۳۵} است.

د) راهبردهای امام عصر علیه السلام در عرصه تربیت و فرهنگ اجتماعی

با توجه به روایات می‌توان گفت که حضرت مهدی علیه السلام به منظور تحقق چشم‌انداز ترسیم شده از جامعه عصر ظهور و در راستای مأموریت‌های تعیین شده، به منظور اصلاح تربیت و فرهنگ اجتماعی راهبردهای ذیل را در دستور کار قرار می‌دهند:

1. احیای اسلام و قرآن و تثبیت دین؛^{۳۶}
2. ترویج و گسترش دستورات دینی و اجرای احکام الهی؛^{۳۷}
3. ساخت و اصلاح مساجد (نهادها و کانون‌های فرهنگی و مذهبی)؛^{۳۸}
4. گسترش عدالت و احیای جامعه مرده؛^{۳۹}
5. ایجاد وحدت و تألیف قلوب.^{۴۰}

بدین ترتیب سیاست‌گذاری‌های فرهنگی _ تربیتی و راهبردهای تربیتی حضرت در عصر ظهور برای آن دسته از منتظرانی که در دوران انتظار پرورش نیافته‌اند، در دو عرصه فردی و اجتماعی برنامه‌ریزی شده و با همراهی پرورش‌یافتگان مکتب انتظار و کارگزاران فعلی ایشان صورت می‌پذیرد. در عرصه فردی این برنامه‌ها بر مبنای تربیت عقلانی و تربیت ایمانی طرح‌ریزی شده است. تربیت

عقلانی با دو هدف دستیابی به کمال علمی و کمال عقلی سامان می‌یابد که نتیجه آن «تعادل» خواهد بود. تربیت ایمانی نیز با هدف دستیابی به کمال اخلاقی، تزکیه و کمال دین (احیای دین و شعائر آن) انجام می‌پذیرد و «تعالی» و «تکامل» از نتایج آن خواهد بود. پس از حاصل شدن تأثیرات تربیت فردی، با رویکرد فرهنگی _ تبلیغی و اجتماعی، کمال اجتماعی با «پیشرفت و همدلی» حاصل آمده و زمینه تعالی جامعه نیز فراهم خواهد شد.

گفتنی است هرچند تلاش شد از منظری آینده‌پژوهانه و با توجه به روایات موجود، سیاست‌گذاری‌ها و راهبردهای فرهنگی و تربیتی حضرت بررسی شود، اما روشن است که علم جامع بر آن تنها در زمان ظهور محقق خواهد شد.

پس از طرح برنامه‌های تربیتی مهدوی، نکته مهم این است که بیان این راهبردهای تربیتی علاوه بر افزایش فهم و دانش یک منتظر، پیرامون دوران ظهور _ که نوعی آینده‌پژوهی است _ و مربوط به دوره‌ای است که محقق نشده‌است برای منتظران عصر حاضر چه ثمره‌ای دارد و دانستن سیره تربیتی مهدوی در حکومت‌داری، علم به سیره یاران خاص، ایجاد تصویر انسان‌های متعالی و جامعه مطلوب عصر ظهور از طرف ائمه علیهم‌السلام و تبیین این ویژگی‌ها برای زمان حاضر چه فایده‌ای خواهد داشت؟!

3. الگوگیری از سیاست‌ها و راهبردهای فرهنگی _ تربیتی مهدوی

یکی از مباحث درخور توجه در تربیت اسلامی، نقش اسوه‌ها در تبلیغ و تربیت است. در میان این مباحث، به روش الگویی یا ارائه اسوه‌ها به عنوان روشی مؤثر در تربیت اسلامی اشاره شده است که چه در نظام‌های تربیتی _ تبلیغی الحادی و چه در سیستم تربیتی _ تبلیغاتی اسلام جایگاهی ویژه دارد. در این شیوه درباره الگوگیری از یک فرد موفق و اسوه و تلاش برای نزدیک شدن به او با شناخت عملکرد و نتایج کارش سخن گفته شده است. ضمن آن که برای تربیت اسوه‌ها و الگوها و چگونگی ارائه و معرفی آنان به جامعه و راه‌های هدایت بیشتر جامعه به وسیله الگوها تلاش می‌شود.^{۴۱}

این روش مؤثر در تربیت اسلامی در بحث تربیت مهدوی، از جمله در الگوگیری از سیره حکومتی _ تربیتی حضرت مهدی علیه‌السلام برای حاکمان، علما و مربیان جامعه خود را نمایان می‌کند. اگرچه برنامه‌ها و آثار مطرح شده در زمان ظهور، از اعتقاد به مهدویت سرچشمه می‌گیرد، ولی می‌توان متناسب با نیازها، اقتضائات و شرایط حال، از چشم‌انداز حکومت حضرت، مأموریت‌ها، اهداف و به‌ویژه راهبردهای تربیتی ایشان برای فرهنگ‌سازی در جامعه زمینه‌ساز الگوبرداری کرد؛ ضمن آن که بیان

ویژگی‌ها و شاخصه‌های منتظران حقیقی دوران انتظار و کارگزاران و یاوران آینده حضرت، انگیزه الگوپذیری و همانند شدن را در انسان تقویت می‌کند. این ویژگی برجسته دین ماست که می‌توان علاوه بر الگوگیری از گذشته (سنت اسلامی)، با توجه به روایاتی که چشم‌انداز آینده موعود را ترسیم می‌کنند، برنامه‌ریزی راهبردی کرد.

هرچند اسوه و الگوی ما در این‌جا معصوم علیه السلام است و عمل و الگوگیری ما در حد ایشان امکان‌پذیر نیست و تحقق عینی این مسئله تنها در زمان ظهور حضرت اتفاق می‌افتد، ولی براساس همان اعتقادات و باور به انتظار سازنده و تکلیف ما بر کسب آمادگی و زمینه‌سازی برای ظهور، باید در حد توان، برای اصلاح و پاکسازی درون و برون خود بکوشیم و در سیاست‌گذاری‌ها و تصمیمات راهبردی از آن‌ها بهره‌گیریم.

نتیجه

بر اساس راه‌گشا بودن نظام جامع و سیاست‌گذاری فرهنگی مهدوی برای فرهنگ جامعه منتظر و زمینه‌سازی، به بیان مأموریت‌ها، اهداف و راهبردهای فرهنگی و تربیتی حضرت مهدی علیه السلام پرداختیم. با توجه به یافته‌های این تحقیق می‌توان گفت تصویری که از آینده انسان و جهان پس از ظهور، به عنوان چشم‌انداز در سیاست‌گذاری فرهنگی مهدوی ارائه شده، تصویر مدینه فاضله‌ای است که در آن عدالت، رفاه، امنیت و علم به کمال خود می‌رسند و رابطه انسان با خود، خداوند و جامعه اصلاح می‌شود. مأموریت خاص حکومت مهدوی نیز در راستای تحقق چشم‌انداز، تلفیق دیانت و اخلاق با سیاست و بهره‌گیری از پرورش‌یافتگان مکتب انتظار و به عبارتی منتظران حقیقی است و در این میان خود حضرت نیز با بر عهده گرفتن تمام شئون امامت، زعامت دینی _ سیاسی و هدایت و تربیت انسان‌ها را بر عهده خواهند داشت. کارگزاران حکومت مهدوی نیز مأموریت دارند به عنوان نجباء، رفقاء، نقباء، اعوان و قوآد، فقها، خزان و اهل قضاوت، حضرت مهدی علیه السلام را در تحقق چشم‌انداز موعود یاری کنند. در این میان، راهبردهای خاص فرهنگی و تربیتی مهدوی برای پرورش‌نیافتگان مکتب انتظار بسیار بااهمیت است، که در دو قسم راهبردهای فردی و اجتماعی به آن پرداختیم. راهبردهای تربیتی در عرصه فردی با محوریت تربیت عقلانی (با تحول فکری، علمی و عقلی) و تربیت ایمانی (با ریشه‌کنی ردائیل و متمیم مکارم اخلاقی) ارائه شد و راهبردهای تربیتی در عرصه اجتماعی با محوریت اصلاح اعتقادات و باورها، احیای اسلام و قرآن و تثبیت دین، ترویج و گسترش دستورات دینی و

اجرای احکام، ساخت و اصلاح مساجد، عدالت‌گستری در جامعه و احیای جامعهٔ مرده و نیز ایجاد وحدت و تألیف قلوب مطرح شد. بدین ترتیب، حکمت بیان سیاست‌ها و راهبردهای فرهنگی _ تربیتی حضرت و آثار آن‌ها و توضیح آن برای منتظران و متریان عصر غیبت و جامعهٔ زمینه‌ساز روشن است؛ زیرا با ایجاد تصویر مطلوب و توضیح روایات مربوط به عصر ظهور و بیان سیاست‌ها، مأموریت‌ها، اهداف و راهبردهای حضرت و تأثیر آن در رشد و ترقی آن دوران، در ذهن انسان عدالت‌جو، صلح‌طلب، آزادی‌خواه، دوستدار حاکم عادل و خواهان آرامش و امنیت اجتماعی، افزون بر احساس آرامش و ایجاد شوق و رغبت برای رسیدن به این دوران (از طریق زمینه‌سازی در جامعه و پاکسازی و خودسازی در خود)، تمایل و شوق را برای شبیه‌سازی سیاست‌ها و راهبردهای حاکم بر جامعهٔ منتظرِ فعلی بالا می‌برد. بجاست حاکمان، علما، مربیان و فرهنگیان امروز جامعه، در عرصه‌های مختلف سیاست‌گذاری، سیاست‌های راهبردی حضرت مهدی علیه السلام را به عنوان الگو مدّ نظر قرار داده و متناسب با آن، به سیاست‌گذاری فرهنگی برای جامعهٔ منتظر بپردازند.

منابع

1. *اعلام الوري باعلام الهدي*، فضل بن حسن طبرسی، تهران، دار الکتب الاسلامیة، 1390ق.
2. *الاحتجاج*، احمد بن علی طبرسی، ج 2، مشهد، نشر مرتضی، 1403ق.
3. *آشنایی با آینده پژوهی*، عبدالرحیم پدram و عباس جلالی‌وند، تهران، مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری‌های دفاعی، 1390ش.
4. *آینده جهان (دولت و سیاست در اندیشه مهدویت)*، رحیم کارگر، تهران، بنیاد فرهنگی موعود، 1383ش.
5. *بحار الانوار*، محمدباقر مجلسی، بیروت، مؤسسه الوفاء، 1404ق.
6. «بحثی در سیاست‌گذاری فرهنگی»، مجید وحید، فصل‌نامه سیاست، تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، پاییز 1386ش.
7. *تاریخ مابعد الظهور*، سیدمحمد صدر، ترجمه: حسن سجادی‌پور، تهران، انتشارات موعود عصر، 1384ش.
8. *تأویل الآيات الظاهرة*، سیدشرف‌الدین حسینی استرآبادی، قم، انتشارات جامعه مدرسین، 1409ق.
9. *جنگل استراتژی (کارآفرینی در قالب یک مکتب)*، هنری مینتزبرگ، بروس آلستراند، ژوزف لمپل، ترجمه: محمود احمدپور داریانی، تهران، انتشارات پردیس 1384ش.
10. «درآمدی بر مهندسی فرهنگ و مهندسی فرهنگی»، مهدی ناظمی، دوهفته‌نامه مهندسی فرهنگی، تهران، دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، مهرماه 1385ش.
11. *دکترین مهدویت*، سیدرضی موسوی گیلانی، تهران، بنیاد فرهنگی حضرت موعود، 1384ش.
12. *الغیبة للحجة*، محمد بن حسن طوسی، قم، مؤسسه معارف اسلامی، 1411ق.
13. *الکافی*، محمد بن یعقوب بن اسحاق کلینی رازی، تهران، دارالکتب الاسلامیة، 1365ش.
14. *کتاب الغیبة*، محمد بن ابراهیم نعمانی، تهران، مکتبه الصدوق، 1397ق.

15. *كمال الدين و تمام النعمة*، محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، دارالکتب الاسلامیة، قم، 1395ق.
16. «ضرورت تجزیه و تحلیل محیطی در برنامه‌ریزی استراتژیک فرهنگی در ایران»، سیدرضا صالحی امیری و اسماعیل کاوسی، *مجموعه مقالات اولین همایش مهندسی فرهنگی*، تهران، دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، 1386ش.
17. *مسائل نظامی و استراتژیک معاصر*، علی‌رضا ازغندی و جلیل روشن‌دل، تهران انتشارات سمت، 1379ش.
18. *منتخب الأثر فی الامام الثانی عشر*، لطف‌الله صافی گلپایگانی، ج 3، قم، مکتب المؤلف، بی‌تا.
19. «مدیریت راهبردی با ترسیم چشم‌انداز دستگاه‌ها و موضوعات فرهنگی»، حسن علی‌اکبری، *مجموعه مقالات اولین همایش مهندسی فرهنگی*، تهران، دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، 1385ش.
20. *مهدویت و مدینه فاضله* (از مجموعه چشم به راه مهدی علیه السلام)، حسن مسعودی، قم، بوستان کتاب، بی‌تا.
21. *المیزان فی تفسیر القرآن*، سیدمحمدحسین طباطبایی، قم، انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه، 1417ق.
22. *نقش اسوه‌ها در تعلیم و تربیت*، مصطفی عباسی‌مقدم، قم، مرکز چاپ و انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، 1371ش.
23. *نگین آفرینش*، جمعی از نویسندگان، تهران، بنیاد فرهنگی موعود، 1383ش.

پی‌نوشت‌ها

- ^۱. «بحثی در سیاست‌گذاری فرهنگی»، ص 288.
- ^۲. «درآمدی بر مهندسی فرهنگ و مهندسی فرهنگی»، ص 10.
- ^۳. آشنایی با آینده‌پژوهی، ص 42-45.
- ^۴. «مدیریت راهبردی با ترسیم چشم‌انداز دستگاه‌ها و موضوعات فرهنگی»، ص 15.
- ^۵. «ضرورت تجزیه و تحلیل محیطی در برنامه‌ریزی استراتژیک فرهنگی در ایران»، ص 78.
- ^۶. مسائل نظامی و استراتژیک معاصر، ص 5.
- ^۷. جنگل استراتژی، ص 57.
- ^۸. الکافی، ج 15، ص 168.
- ^۹. تأویل الآيات الظاهرة، ص 369.
- ^{۱۰}. الغیبة للحجة، ص 179.
- ^{۱۱}. اعلام الوری، ص 462؛ الاحتجاج، ج 2، ص 494؛ بحارالانوار، ج 52، ص 338، ج 83 و ج 51، ص 120، ج 23.
- ^{۱۲}. بحارالانوار، ج 51، ص 78، ج 37.
- ^{۱۳}. کتاب الغیبة، ص 240، ج 35.
- ^{۱۴}. همان، ص 239.
- ^{۱۵}. بحارالانوار، ج 52، ص 336، ج 71؛ برای مطالعه بیشتر در این باره نک: مهدویت و مدینه فاضله، ص 198 - 205.
- ^{۱۶}. آینده جهان، ص 232.
- ^{۱۷}. الکافی، ج 1، ص 322، ج 6.
- ^{۱۸}. بحارالانوار، ج 36، ص 309، ج 148.
- ^{۱۹}. نگین آفرینش، ص 143.
- ^{۲۰}. بحارالانوار، ج 52، ص 307، ج 82؛ منتخب الاثر، ج 3، ص 126.
- ^{۲۱}. الکافی، ج 1، ص 534، ج 18.
- ^{۲۲}. بحارالانوار، ج 52، ص 304، ج 73.
- ^{۲۳}. همان، ص 138، ج 43.
- ^{۲۴}. آینده جهان، ص 277.
- ^{۲۵}. بحارالانوار، ج 36، ص 253، ج 69.
- ^{۲۶}. کتاب الغیبة، ص 238، ج 30.
- ^{۲۷}. بحارالانوار، ج 52، ص 336، ج 23.

-
- ^{٢٨}. نهج البلاغه، خطبة 138.
- ^{٢٩}. بحارالانوار، ج 51، ص 47، ح 9 و ج 52، ص 339، ح 84.
- ^{٣٠}. كتاب الغيبة، ص 205، ح 9: الكافي، ج 8، ص 396، ح 597: بحارالانوار، ج 52، ص 378، ح 182.
- ^{٣١}. بحارالانوار، ج 52، ص 316، ح 11.
- ^{٣٢}. همام، ح 71.
- ^{٣٣}. منتخب الأثر، ج 3، ص 128، ح 7: تاريخ مابعد الظهور، ص 210.
- ^{٣٤}. كمال الدين و تمام النعمة، ج 2، ص 411، ح 6: اعلام الوري، ص 425: بحارالانوار، ج 52، ص 339، ح 84.
- ^{٣٥}. تأويل الآيات الظاهرة، ص 185.
- ^{٣٦}. بحارالانوار، ج 53، ص 4: كتاب الغيبة، ص 255.
- ^{٣٧}. بحارالانوار، ج 52، ص 343 و ج 53، ص 17.
- ^{٣٨}. الغيبة للحجة، ص 472: بحارالانوار، ج 52، ص 332، ح 57.
- ^{٣٩}. الكافي، ج 4، ص 427، ح 1: بحارالانوار، ج 52، ص 374، ح 169.
- ^{٤٠}. كمال الدين و تمام النعمة، ج 3، ص 647: بحارالانوار، ج 52، ص 372، ح 164.
- ^{٤١}. نقش اسوهها در تعليم و تربيت، ص 9.